



ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2016: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A.1

Ανάλογα (γίνονται) και οι οικοδόμοι και όλοι οι άλλοι. Γιατί χτίζοντας με καλό τρόπο σπίτια, θα γίνουν καλοί οικοδόμοι, χτίζοντας όμως με κακό τρόπο θα γίνουν κακοί. Γιατί, αν δεν είχαν έτσι τα πράγματα, καθόλου δε θα χρειαζόταν ο δάσκαλος αλλά όλοι θα ήταν καλοί ή κακοί από τη γέννησή τους. Το ίδιο λοιπόν συμβαίνει και με τις αρετές. Γιατί, κάνοντας όσα συμβαίνουν στη συναλλαγή μας με τους άλλους ανθρώπους γινόμαστε άλλοι δίκαιοι και άλλοι άδικοι, κάνοντας, όμως, όσα προκαλούν φόβο και συνηθίζοντας να αισθανόμαστε φόβο παρά θάρρος, άλλοι (γινόμαστε) ανδρείοι και άλλοι δειλοί. Κατά τον ίδιο τρόπο συμβαίνουν και όσα έχουν σχέση με τις επιθυμίες και την οργή μας, γιατί άλλοι γίνονται σώφρονες και πράοι και άλλοι ακόλαστοι και οργίλοι, οι πρώτοι με το να συμπεριφέρονται με αυτόν το συγκεκριμένο τρόπο και οι άλλοι με τον αντίθετο τρόπο. Και με έναν λόγο από όμοιες ενέργειες διαμορφώνονται τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας. Γι' αυτό πρέπει να προσδίδουμε μια ορισμένη ποιότητα στις ενέργειές μας. Γιατί σύμφωνα με τις διαφορές αυτών (των ενεργειών) ακολουθούν και οι συνήθειες του χαρακτήρα μας.

B.1

«καί διαφέρει τούτω πολιτεία πολιτείας αγαθή φαύλης» : επομένως σ' αυτό διαφέρει το καλό πολίτευμα από το λιγότερο καλό.

Αρχικά, πρέπει να επισημανθεί η χρήση του «και» στην αρχή της φράσης. Με δεδομένο το κόμμα που υπάρχει αμέσως πριν, ο «και» δεν έχει συνδετική αλλά συμπερασματική σημασία και γι' αυτό μεταφράζουμε: «επομένως» (πριν από το «και» υπάρχει ένα ζεύγος κύριων προτάσεων που συνδέονται με αντιθετική σύνδεση –«τό μὲν ἔστιν ... ὅσοι δε ... ἁμαρτάνουσιν»- με κόμμα κλείνει αυτό το ζεύγος και αποφεύγεται ενδεχόμενη σύγχυση του αναγνώστη, καθώς γίνεται εμφανές ότι ο «και» δε συνδέει τα ρήματα «ἁμαρτάνουσι» και «διαφέρει».

«πολιτεία πολιτείας αγαθή φαύλης»: α) ως προς το περιεχόμενο: ο Αριστοτέλης συνήθως κάνει διάκριση ανάμεσα στα ορθά πολιτεύματα και τις παρεκβάσεις τους, δηλαδή τις εκτροπές από αυτά. Αυτή τη διάκριση αναφέρει και αναλύει στο έργο του «Πολιτικά». Η αναφορά σε αυτό το σημείο μπορεί να εκλειφθεί ως απομάκρυνση από το θέμα του, που είναι η απόκτηση της ηθικής αρετής. Όμως, η αναφορά σ' αυτά δεν είναι ανεξάρτητη αλλά έμμεσα συνδεδεμένη με την αρετή των πολιτών, που την αποκτούν με μεγαλύτερη ή μικρότερη επιτυχία ανάλογα με τη συμβολή των νομοθετών. Δηλαδή, εδώ προϋποτίθεται ότι ο νομοθέτης επιδιώκει σε κάθε περίπτωση το καλό των πολιτών. Απλώς, μπορεί να μην έχει πάντοτε επιτυχία στο στόχο αυτό. Άρα, η αναφορά γίνεται στην αξία των πολιτευμάτων που απορρέει από το θέμα της αρετής και δεν είναι περιστασιακή. Παρόμοια, σε άλλο χωρίο των Ηθικών Νικομαχείων, ο Αριστοτέλης κάνει αναφορά για λόγο που είναι «κείμενος ὀρθῶς» και έχει επιτυχία και για νόμο «ἀπεσχεδιασμένον» (δηλαδή προχειροφτιαγμένο), που δεν έχει επιτυχία.

β) ως προς τη θέση των λέξεων: η κανονική σειρά θα ήταν «πολιτεία αγαθή πολιτείας φαύλης», παρατηρείται δηλαδή ένα είδος υπερβατού. Όμως, η σειρά με την οποία παραδίνονται οι λέξεις



οφείλεται, και σε αυτό το σημείο, στο γεγονός ότι τα κείμενα του Αριστοτέλη είναι προσωπικές σημειώσεις, βοηθητικές για την προφορική διδασκαλία του.

γ)ως προς τη σημασία της λέξης «φαύλος»: το επίθετο «φαύλος» (= ευτελής, κακός, ασήμαντος) έχει διαφορετική σημασία στο κείμενο. Με την έκφραση «φαύλη πολιτεία», ο Αριστοτέλης εννοεί όχι το κακό πολίτευμα, αλλά το λιγότερο καλό, το κατώτερο. Αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχουν κακά πολιτεύματα αλλά ότι όλα είναι καλά, κάποια σε μεγαλύτερο βαθμό, κάποια σε μικρότερο και αυτή η αξιολογική διαβάθμιση απορρέει από το μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό επιτυχίας της προσπάθειας των νομοθετών να «εθίσουν» τους πολίτες στην αρετή.

«και γίνεται πᾶσα ἀρετή και φθείρεται»: Οι έννοιες αυτές, «γένεσις» και «φθορά», αποτελούν θεμελιώδες αντιθετικό ζεύγος ήδη από τις απαρχές της φιλοσοφικής σκέψης (κι ένα έργο του Αριστοτέλη έχει τον τίτλο «Περί γενέσεως και φθοράς».

Σύμφωνα με το φιλόσοφο, ο τρόπος για να κατακτηθεί η αρετή είναι πρώτα να προηγηθεί η πράξη, με την επανάληψη, την εξάσκηση, τον «εθισμό». Κάθε μορφή, λοιπόν, ηθικής αρετής είτε «γίνεται» είτε «φθείρεται» έχει ως αφετηρία τις ίδιες αιτίες και τα ίδια μέσα. Προς ενίσχυση του συλλογισμού αναφέρονται και τα παραδείγματα του οικοδόμου και του κιθαριστή: η καλή εξάσκηση οδηγεί στην επιτυχία, η κακή εξάσκηση οδηγεί στην αποτυχία.

«ἐκ των ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἐξεις γίνονται»: η φράση λειτουργεί ως συμπέρασμα του συλλογισμού που προηγείται. Ο Αριστοτέλης, λοιπόν, καταλήγει ότι οι «ἐξεις», δηλαδή τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας διαμορφώνονται με όμοιους τρόπους συμπεριφοράς και μάλιστα διαμορφώνονται κατά τρόπο ανάλογο προς αυτές τις συμπεριφορές, γι' αυτό άλλωστε πρέπει να δίνουμε μια συγκεκριμένη ποιότητα στη συμπεριφορά μας, ώστε να μπορούμε να αποκτήσουμε την ηθική αρετή. Ωστόσο, όπως διαβάζουμε και αλλού στα Ηθικά Νικομάχεια, συμβαίνει και το αντίστροφο: οι ἐξεις γίνονται η πηγή των αντίστοιχων ενεργειών, και έτσι δημιουργείται ένας κύκλος. Ας πάρουμε για παράδειγμα την ανδρεία: συνηθίζοντας να περιφρονούμε τους κινδύνους γινόμαστε ανδρείοι, και, αφού γίνουμε ανδρείοι, μπορούμε να αντιμετωπίζουμε ακόμα καλύτερα αυτά που προκαλούν φόβο.

B.2

Δύο είναι οι τρόποι, σύμφωνα με το κείμενο, με τους οποίους συμπεριφερόμαστε στον καθένα από τους διάφορους τομείς ή στην καθεμιά από τις διαφορετικές περιστάσεις της καθημερινής ζωής. Με τον ένα τρόπο αποκτούμε αρετές (γινόμαστε: « δίκαιοι, ανδρείοι, σώφρονες, πᾶοι ...»), με τον άλλο όμως όχι... (γινόμαστε: « ἄδικοι, δειλοί, ἀκόλαστοι, ὀργίλοι...»). Αυτή η διάκριση σε δύο τρόπους εκφράζεται μέσα στο κείμενο χαρακτηριστικά με τα πολλά αντιθετικά ζεύγη (το ζεύγος των συνδέσμων «μεν ... δε» υπάρχει τέσσερις φορές στο κείμενο) και τα δύο «οὐτωςί», που αναφέρονται το πρώτο στο ζεύγος «σώφρονες –πᾶοι» και το δεύτερο στο «ἀκόλαστοι –ὀργίλοι». Έτσι και στο προθετικό σύνολο «ἐν αὐτοῖς» η επαναληπτική αντωνυμία είναι ουδετέρου γένους και αναφέρεται στις δύο λέξεις «ἐπιθυμίας» και «ὀργάς».

Άρα, σύμφωνα με την αναλογική μέθοδο καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι: όχι μόνο οι αρετές αλλά, γενικά, όλα τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας διαμορφώνονται με όμοιους τρόπους συμπεριφοράς, διαμορφώνονται ανάλογα με αυτούς, γι' αυτό πρέπει να δίνουμε μια



συγκεκριμένη ποιότητα στη συμπεριφορά μας, ώστε να μπορούμε να αποκτούμε την ηθική αρετή.

B.3

Εισαγωγή: «Η σημασία της Ακαδημίας βρίσκεται ακριβώς στο γεγονός ... (τέτοια ήταν κατά βάση η ψυχοσύνθεση του Πλάτωνα)».

B.4

γηγενής : γινόμενον
ἐσθλός : ἐστίν
μισαλλοδοξία : συναλλάγμασι
δέος : δεινοῖς
στρεβλός : ἀναστρέφεσθαι

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1. Μετάφραση Αδίδακτου κειμένου: Πλάτωνος Ευθύδημος (289d 8 290 a4)

Μου φαίνεται, είπα εγώ, ότι δίνεις (λες) ικανοποιητική απόδειξη ότι δεν είναι αυτή η τέχνη των ρητόρων, την οποία αν κάποιος αποκτήσει, θα μπορούσε να είναι (θα ήταν) ευτυχισμένος. Αν και εγώ νόμιζα ότι κάπου εδώ θα παρουσιασθεί η επιστήμη την οποία τόση ώρα (από ώρα) (ανα)ζητούμε. Γιατί μου φαίνονται και οι ίδιοι οι λογοποιοί, όταν τους συναναστρέφομαι, ότι είναι υπέρσοφοι Κλεινία και η ίδια η τέχνη τους πάλι μου φαίνεται θεσπέσια (θεϊκή) και υψηλή (υπέροχη). Και αυτό δεν είναι καθόλου παράξενο. Γιατί είναι μέρος της τέχνης τους, λίγο κατώτερη όμως από εκείνη των μάγων. Η μεν τέχνη των μάγων είναι να γοητεύουν (μαγεύουν, σαγηνεύουν) φίδια, σφαλλάγια και σκορπιούς και τα άλλα θηρία και τις αρρώστιες, η δε τέχνη των ρητόρων είναι να γοητεύουν και να παραμυθιάζουν (εξαπατούν, παραπλανούν, κοιμίζουν) τους δικαστές, αυτούς που συμμετέχουν στην εκκλησία του δήμου και τα άλλα πλήθη.

Γ2.

Φάτε
ἐκτῶ
τινῶν
εὐδαιμον
φήθη (με ψιλὴ στο φ...)
πεφάνθω
παλαιότερον
κήλησι
τύχοιεν
ἐσομέναις



Γ.3

α.

- μοι** : δοτική προσωπική κρίνοντος προσώπου από το «δοκεῖς»
εὐδαίμων : κατηγορούμενο στο υποκείμενο «τις» από το συνδετικό ρήμα «ἄν εἴη»
ἦν : αντικείμενο στο ρήμα «ζητοῦμεν»
ἐκείνης : ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός, γενική συγκριτική στο επίθετο συγκριτικού βαθμού «ὕποδεεστέρα»
οὔσα : κατηγορηματική μετοχή που αναφέρεται στα υποκείμενα «κλήσις», «παραμυθία» από το ρήμα «τυγχάνει».

β.

Η μετοχή είναι υποθετική και σχηματίζεται λανθάνων υποθετικός λόγος.

Αναλύεται σε υποθετική πρόταση με εἰ +ευκτική:

ΥΠΟΘΕΣΗ : **εἰ τις κτήσαιτο**

ΑΠΟΔΟΣΗ : **ἄν εἴη εὐδαίμων**

Υποθετικός λόγος που δηλώνει την **απλή σκέψη του λέγοντος**.

Ευδοξία Πούλιου, φιλόλογος
Μανοπούλου Μερόπη, φιλόλογος